

Pojęcia kluczowe: *prawnicze spółki kapitałowe, forma organizacyjnoprawna wykonywania zawodu, ograniczenie wolności działalności gospodarczej, reglamentacja działalności prawniczej*

Michalina Kruszyńska

Wykorzystanie prawniczych spółek kapitałowych jako innowacyjna forma wykonywania zawodu adwokata i radcy prawnego

ABSTRAKT

Współczesne wyzwania stawiane przed rynkiem usług prawniczych determinują konieczność rozważenia zasadności zakazu wykonywania zawodu przez adwokata i radcę prawnego w formie spółek kapitałowych. Zmiana obecnej regulacji mogłaby potencjalnie przyczynić się do rozwoju i ekspansji działalności gospodarczej prowadzonej przez oba te wolne zawody. Zagadnienie to ma istotne znaczenie dla praktyki prawniczej w Polsce z uwagi na rosnącą konkurencję ze strony nieregulowanego doradztwa prawnego i zagranicznych korporacji prawniczych.

I. WPROWADZENIE

Obecnie obowiązujący polski porządek prawny ogranicza wolność działalności gospodarczej w zakresie wyboru formy wykonywania zawodu adwokata i radcy prawnego. Ustawodawca wyłączył możliwość prowadzenia działalności zawodowej w formie spółki kapitałowej, wprowadzając zamknięty katalog dopuszczalnych form organizacyjnoprawnych, w ramach których profesjonalny pełnomocnik może świadczyć pomoc prawną. W ustawie z 26.05.1982 r. Prawo o adwokaturze¹ oraz ustawie z 6.07.1982 r. o radcach prawnych² określone zostały w sposób enumeratywny dopuszczalne formy wykonywania zawodu adwokata i radcy prawnego, które ograniczają się między innymi do podjęcia działalności w formie indywidualnej kancelarii, w ramach spółek osobowych czy na podstawie umowy spółki cywilnej. Z katalogu *numerus clausus* wyłączono jednak prowadzenie działalności gospodarczej w formie

1 Ustawa z 26.05.1982 r. – Prawo o adwokaturze (tj. Dz.U. z 2022 r. poz. 1184), dalej: p.o.a.

2 Ustawa z 6.07.1982 r. o radcach prawnych (tj. Dz.U. z 2022 r. poz. 1166), dalej: u.r.p.

spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki akcyjnej i prostej spółki akcyjnej. W kontekście obowiązującego prawa i aktualnej debaty w samorządach prawniczych na temat potencjalnej zmiany obecnej regulacji, konieczne staje się rozważenie zasadności zakazu świadczenia pomocy prawnej w formie spółek kapitałowych przez adwokata i radcę prawnego. Kluczowe wydaje się zbadanie, czy istniejące ustawowe ograniczenie jest proporcjonalne i konieczne, czy rzeczywiście chroni ważny interes publiczny oraz czy nie narusza konstytucyjnych gwarancji ochrony wolności gospodarczej i wykonywania zawodu. Ponadto należy rozważyć, czy regulacja w obecnym kształcie jest adekwatna do warunków współczesnego obrotu gospodarczego oraz czy brak zmian wobec nowych wyzwań dla sektora usług prawniczych w przyszłości nie wpłynie negatywnie na przedstawicieli wolnych zawodów prawniczych w Polsce. Problematyka poruszanej kwestii ma istotne znaczenie praktyczne również z uwagi na fakt, że w innych państwach europejskich, takich jak Niemcy, Francja, Wielka Brytania czy Szwajcaria, wykonywanie zawodu adwokata czy radcy prawnego w formie spółki kapitałowej jest dopuszczalne. Przyjęte i wypracowane tam rozwiązania prawne mogą stanowić pewien drogowskaz w kierunku ewentualnych zmian w polskim systemie prawnym. Podkreślenia wymaga jednak konieczność kompleksowego uregulowania tej problematyki w sposób niebudzący wątpliwości co do swojej spójności i zgodności z deontologią prawniczą oraz zasadami etyki zawodowej adwokata i radcy prawnego, jak i prawem oraz dobrymi obyczajami. Wprowadzenie takiej regulacji stanowiłoby innowacyjną i nowatorską zmianę, która w przyszłości mogłaby przynieść konkretne korzyści dla przedstawicieli wolnych zawodów prawniczych, chcących działać na większą skalę w Polsce i na świecie.

II. ZAKRES ANALIZY BADAWCZEJ

Spółki kapitałowe jako forma wykonywania zawodu adwokata i radcy prawnego determinują konieczność oceny zgodności z obowiązującym porządkiem prawnym, zasadami etyki zawodów zaufania publicznego oraz aspektami ekonomicznymi, historycznymi i społecznymi, które mogą mieć wpływ na ich funkcjonowanie w Polsce. Analiza ekonomiczna obejmuje ocenę potencjalnych korzyści oraz ryzyk związanych z rozszerzeniem form wykonywania zawodu adwokata i radcy prawnego na spółki kapitałowe. W ramach tego aspektu istotne jest zbadanie charakterystyki wykonywania działalności gospodarczej i świadczenia pomocy prawnej przez oba te wolne zawody prawnicze, a także ewentualnego sposobu modyfikacji obecnych regulacji prawnych. Kluczowe jest również krytyczne wyciągnięcie wniosków na podstawie obserwacji konkurencji na rynku usług prawniczych oraz analizy nierówności uregulowań w tym zakresie innych wolnych zawodów. Aspekt historyczny umożliwia poznanie genezy obecnego zakazu, jak i obrazuje, że w przeszłości regulacje form zawodu adwokata

i radcy prawnego były bardziej liberalne niż obecne. Ostatecznie społeczna analiza funkcjonowania prawniczych spółek kapitałowych wymaga zbadania ryzyk i zagrożeń dla relacji między profesjonalnymi pełnomocnikami a klientami oraz możliwych pozytywnych skutków stymulujących rozwój kultury prawniczej w Polsce, przez ustanowienie jej do rozwiązań legislacyjnych stosowanych w innych krajach europejskich. Rozważania na temat przedstawionej hipotezy mają na celu wykazanie braku uzasadnienia dla zakazu wykonywania zawodu adwokata i radcy prawnego w formie spółek kapitałowych, opierają się na argumentach popierających liberalizację tej sfery działalności gospodarczej, jednocześnie kontrastując z argumentami utrzymującymi obecne ograniczenie. Poniższa argumentacja nie poddaje głębszej analizie konstytucyjności regulacji form wykonywania zawodu, czyli art. 4a p.o.a. i art. 8 u.r.p., z uwagi na rozległość i złożoność problematyki, natomiast odnosi się w sposób skondensowany do najważniejszych stanowisk w tej kwestii.

Na przestrzeni lat polskie ustawodawstwo regulujące formy wykonywania zawodu adwokata i radcy prawnego ulegało fundamentalnym przemianom. W latach 80. i 90., a więc w czasach gospodarki centralnie planowanej, dominującą formą praktykowania zawodu była działalność zespołów adwokackich, natomiast radcowie prawni głównie świadczyli pomoc prawną w ramach stosunku pracy³. Wraz z wejściem w życie ustawy z 23.12.1988 r. o działalności gospodarczej⁴ została dopuszczona na mocy art. 24 ust. 1 możliwość podejmowania działalności zawodowej w ramach prawniczych spółek, bez ograniczeń co do ich rodzaju, przedmiotu działalności czy kręgu współpracowników. Niemniej jednak ustawodawca zastrzegł świadczenie usług prawniczych w takiej postaci jedynie na rzecz podmiotów gospodarczych (przedsiębiorców) w zakresie prowadzonej przez nich działalności gospodarczej. Ówczesny, liberalny stan prawny przyczynił się do powstawania i funkcjonowania na rynku usług prawniczych spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, jednak regulacja ta uległa znaczącej zmianie w 1997 r., na skutek nowelizacji ustawy – Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych oraz niektórych innych ustaw⁵, wówczas na mocy której wprowadzono zamknięte katalogi form organizacyjnoprawnych wykonywania zawodu adwokata i radcy prawnego oraz skreślono art. 24 u.d.g., wyłączając tym samym usługi prawnicze spod obowiązywania tej ustawy. Ustawa z 19.11.1999 r. Prawo działalności gospodarczej⁶, zastępująca ustawę z 1988 r., w art. 87 stanowiła, że „Świadczący pomoc prawną nie jest przedsiębiorcą w rozumieniu ustawy. Działalność polegającą na świadczeniu pomocy prawnej określają przepisy ustawy z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo

3 W. Studziński, *Czas na zmiany? Argumenty za adwokackimi spółkami kapitałowymi i przeciw nim* (cz. 1), „Palestra” 2016/10.

4 Ustawa z 23.12.1988 r. o działalności gospodarczej (tj. Dz.U. z 1988 r. nr 41 poz. 324), dalej: u.d.g.

5 Ustawa z 22.05.1997 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 1997 r. nr 75 poz. 471).

6 Ustawa z 19.11.1999 r. Prawo działalności gospodarczej (tj. Dz.U. z 1999 r. nr 101 poz. 1178).

o adwokaturze oraz ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych”. Tym samym, pomimo spełnienia przesłanek działalności gospodarczej, prowadzonej przez adwokatów i radców prawnych, ustawa wyłączała ich z kręgu przedsiębiorców⁷. Jednak status prawny adwokata i radcy prawnego uległ zmianie wraz z wejściem w życie ustawy z 2.07.2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej⁸, która kwalifikowała zarobkową działalność zawodową wykonywaną w sposób zorganizowany i ciągły jako działalność gospodarczą, tym samym uznając za przedsiębiorcę osobę fizyczną lub prawniczą spółkę osobową, wykonującą działalność we własnym imieniu. Obecnie obowiązująca ustawa z 6.03.2018 r. Prawo przedsiębiorców⁹ nie zawiera żadnych norm prawnych, które wskazywałyby na wyróżniające traktowanie działalności świadczenia pomocy prawnej, czy wręcz wyłączające tę działalność spod swojej regulacji. Ograniczenie form organizacyjnoprawnych wykonywania zawodu adwokata i radcy prawnego co prawda zostało wprowadzone już w czasach polskiej gospodarki rynkowej, ale dokonano tego pod koniec XX wieku, zanim Polska przystąpiła do Unii Europejskiej. Od tego momentu rynek usług prawniczych rozwija się dynamicznie, charakteryzując się wzmoczoną konkurencją ze strony krajowych, jak i międzynarodowych przedsiębiorstw prawniczych oraz nowymi rozwiązaniami technologicznymi, związanymi z informatyzacją społeczeństwa i postępem elektronicznym. Z perspektywy czasu samorządy zawodowe adwokatów i radców prawnych zauważyły potrzebę podjęcia dyskusji na temat oceny zasadności utrzymania obecnego zakazu i poszerzenia lub całkowitego zniesienia ograniczeń form wykonywania zawodu, wraz z propozycją wprowadzenia stosownych uregulowań, które dostatecznie zabezpieczyłyby interes klienta oraz chroniły jego prawa, tym samym zachowując zasady etyki zawodowej.

III. CHARAKTER PRAWNY DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ ADWOKATA I RADCY PRAWNEGO

Wykonywanie wolnego zawodu przez adwokata i radcę prawnego stanowi działalność gospodarczą, jeżeli ma charakter zorganizowany, ciągły, zarobkowy oraz jest wykonywana we własnym imieniu. Spełnienie normatywnych przesłanek z art. 3 u.p.p. warunkuje uzyskanie statusu przedsiębiorcy. Pierwszorzędne znaczenie dla prawidłowej regulacji rynku usług prawniczych, która między innymi obejmuje potencjalne wprowadzenie nowej formy wykonywania zawodu w postaci spółek kapitałowych, ma ustalenie, czy działalność prawnicza może być swobodnie wykonywana w oparciu o zasadę wolności działalności gospodarczej, czy jednak jest działalnością objętą przez ustawodawcę reglamentacją. Analizując regulacje statusu zawodowego adwokata

7 P. Lewandowski, *O wykonywaniu zawodu adwokata w formie spółki kapitałowej*, „Palestra” 2016/12.

8 Ustawa z 2.07.2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tj. Dz.U. z 2004 r. nr 173 poz. 1807).

9 Ustawa z 6.03.2018 r. – Prawo przedsiębiorców (tj. Dz.U. z 2023 r. poz. 221), dalej: u.p.p.

i radcy prawnego, należy dojść do wniosku, że działalność zawodowa obu tych wolnych zawodów prawniczych ma charakter reglamentacyjny¹⁰, przede wszystkim z uwagi na zawężenie możliwości wyboru rodzaju jednostek organizacyjnych, w których dopuszczono wykonywanie czynności zawodowych, czy zakaz łączenia świadczenia pomocy prawnej przez prawnicze spółki z jakąkolwiek inną działalnością¹¹. Działalność reglamentowana jest bowiem ograniczeniem wolności działalności gospodarczej, dokonany w oparciu o konstytucyjną klauzulę generalną, jaką stanowi ważny interes publiczny. Niespełnienie tej przesłanki może prowadzić do wniosku, że dalsze utrzymywanie zakazu wykonywania zawodu adwokata i radcy prawnego w formie spółki kapitałowej jest niezgodne z Konstytucją RP¹² oraz narusza prawo unijne, w szczególności dyrektywę 2006/123/WE¹³, której celem jest poprawa dostępu do usług, zwiększenie konkurencji oraz ochrona swobody świadczenia usług poprzez eliminację nieuzasadnionych ograniczeń w zakresie wyboru formy prawnej prowadzenia działalności usługowej na terytorium państwa członkowskiego. Co więcej, wspomniana dyrektywa nakłada na państwa członkowskie obowiązek kontroli systemu prawnego w zakresie konieczności i proporcjonalności spełnienia niedyskryminacyjnych wymogów, do których zalicza się właśnie wybór formy prawnej prowadzonej działalności usługowej. Poprzez analizę argumentacji należy zweryfikować, czy zakaz wykonywania zawodu adwokata i radcy prawnego w formie spółki kapitałowej ma na celu zabezpieczenie ważnego interesu publicznego, będącego pojęciem abstrakcyjnym i zmiennym, w zależności od określonych warunków, które mogą zarówno uzasadniać ograniczenie, jak i poszerzenie wolności prawnie chronionej¹⁴. Krzyżowanie się adwokackiej i radcowskiej działalności reglamentowanej z wolną działalnością usług prawniczych wymaga głębszej analizy pod kątem zgodności z wartościami konstytucyjnymi, takimi jak bezpieczeństwo obrotu, pewność prawa, równość traktowania podmiotów czy ochrona przed nieuczciwymi praktykami. Reglamentacja form wykonywania zawodu w obecnym kształcie¹⁵ hamuje działalność interdyscyplinarną adwokatów i radców prawnych, powodując słabszą konkurencyjność na rynku oraz trudności w dysponowaniu odpowiednim kapitałem w celu rozwoju i ekspansji działalności.

10 B. Sołtys, *Działalność prawnicza w świetle ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2019/4(21).

11 B. Sołtys, *Formy organizacyjnoprawne świadczenia usług prawniczych i ich ograniczenia w prawie polskim*, „Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego”, seria e-Monografie, Wrocław 2017/100.

12 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997 r. nr 78 poz. 483).

13 Dyrektywa 2006/123/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 12.12.2006 r. dotycząca usług na rynku wewnętrznym (Dz.Urz.U.E.L z 2006 r. nr 376 str. 36).

14 B. Sołtys, *Działalność prawnicza...*

15 B. Sołtys, *Niekonstytucyjność art. 8 ustawy o radcach prawnych*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2019/1(18).

IV. KONKURENCYJNOŚĆ I NIERÓWNOŚĆ WŚRÓD USŁUG PRAWNICZYCH

Zakaz prowadzenia działalności gospodarczej w ramach spółek kapitałowych, jako przejaw reglamentacji, wynikający z nieujęcia spółek kapitałowych w katalogu *numerus clausus* form organizacyjnoprawnych wykonywania zawodu przez adwokata i radcę prawnego, nie dotyczy jednak rzeczników patentowych¹⁶ i doradców podatkowych¹⁷. Słuszne zdaje się więc uznanie utrzymywania zakazu za nieuzasadnione, z uwagi na istniejącą możliwość prowadzenia wspólnej kancelarii w formie spółki osobowej lub umowy spółki cywilnej przez wszystkie te wspomniane wolne zawody prawnicze, jak i z uwagi na bardziej wszechstronne kompetencje zawodowe adwokatów i radców prawnych, w tym na przykład możliwość prowadzenia czynności doradztwa podatkowego¹⁸. Podobnego ograniczenia nie doznają również przedstawiciele innych zawodów zaufania publicznego, takich jak biegli rewidenci¹⁹ czy architekci i inżynierowie budownictwa²⁰. Jest to jeden z przejawów dyskryminującego charakteru tej regulacji i trudno doszukać się racjonalnych powodów do różnicowania wolnych zawodów przez ustawodawcę w tym zakresie.

W wielu krajach europejskich co do zasady dopuszczalne jest prowadzenie działalności zawodowej w spółkach kapitałowych przez adwokatów i radców prawnych. Wykonywanie zawodu adwokata w Niemczech dozwolone jest w formie spółek kapitałowych, takich jak spółka Rechtsanwalts GmbH²¹, która umożliwia praktykę zawodową w formie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością po uzyskaniu zgody od regionalnej izby adwokackiej i Ministerstwa Sprawiedliwości danego landu, oraz w formie spółki akcyjnej Anwalts-AG, której możliwość prowadzenia została potwierdzona przez Federalny Trybunał Sprawiedliwości z 2005 r., w orzeczeniu uznającym cechę gwarancyjną zasady swobody wykonywania pracy na podstawie art. 12 ustawy zasadniczej RFN (Grundgesetz)²². Również w Szwajcarii dopuszczono zakładanie kancelarii prawnej w formie spółki akcyjnej, co potwierdził wyrok Federalnego

16 Ustawa o rzecznikach patentowych (tj. Dz.U. z 2023 r. poz. 303).

17 Ustawa o doradztwie podatkowym (tj. Dz.U. z 2021 r. poz. 2117).

18 Zob. wyrok WSA w Warszawie z 1.03.2005 r. (VI SA/Wa 707/04), teza: *Za podmiot uprawniony do wykonywania doradztwa podatkowego nie można uznać spółek kapitałowych z udziałem adwokatów bądź radców prawnych. Jedynie adwokaci i radcowie prawni wykonujący zawód indywidualnie bądź w formie spółek nieposiadających osobowości prawnej mogą być zaliczani do kręgu podmiotów uprawnionych do wykonywania czynności doradztwa podatkowego.*

19 Ustawa o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (tj. Dz.U. z 2023 r. poz. 1015).

20 Brak regulacji w tym zakresie w ustawie o samorządach zawodowych architektów oraz inżynierów budownictwa (Dz.U. z 2023 r. poz. 551).

21 §59c Bundesrechtsanwaltsordnung (BRAO).

22 *Analiza prawno-porównawcza ustroju korporacyjnego wolnych zawodów prawniczych oraz rynku usług prawniczych w wybranych państwach, w kontekście regulacji i rynku w Polsce z uwzględnieniem dostępności obywateli do tych usług*, red. M. Masior, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2018.

Sądu Najwyższego z 7.09.2012 r.²³ We Francji przewidziano możliwość wykonywania wolnych zawodów w ramach spółek kapitałowych Société d'exercice libéral²⁴, które uregulowane są ustawowo w sposób szeroki i kompleksowy. Możliwość świadczenia pomocy prawnej w formie spółek kapitałowych funkcjonuje już od dawna także w Anglii i Walii²⁵. Zagraniczne wzorcowe uregulowania, które umożliwiają prowadzenie praktyki zawodowej przez wolne zawody prawnicze w ramach spółek kapitałowych, mogą stanowić inspirację do zmian w Polsce, poprzez możliwość skorzystania z wypracowanych i funkcjonujących już rozwiązań prawnych, dotyczących szczegółowej regulacji tej problematyki w sposób wyczerpujący i gwarantujący ochronę zasad wykonywania zawodu oraz interesów klientów. Brak istnienia zakazu prowadzenia działalności prawniczej przez adwokatów i radców prawnych w innych krajach europejskich prowadzi do pogorszenia pozycji konkurencyjnej polskich przedsiębiorców w branży prawniczej. Obecna regulacja potwierdza dyskryminacyjny charakter, bowiem w oparciu o unijną swobodę świadczenia usług zagraniczni adwokaci i radcowie prawni mogą wykonywać swoje czynności zawodowe na terytorium Polski w ramach spółek kapitałowych²⁶.

Co więcej, na rynku usług prawnych obserwuje się dynamiczny rozwój doradztwa prawnego, które świadczone jest przez osoby z wyższym wykształceniem prawniczym, lecz nieposiadające uprawnień zawodowych adwokata czy radcy prawnego. Problem powstawania spółek kapitałowych zakładanych przez takie osoby został podniesiony w judykaturze przez Sąd Najwyższy w postanowieniu z 28.02.2008 r.²⁷: „zwrot «kancelaria prawna» w firmie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością może wprowadzać w błąd przez sugerowanie, że przedmiotem działania spółki jest świadczenie pomocy prawnej przez osoby będące adwokatami lub radcami prawnymi”. Czynności z zakresu pomocy prawnej, takie jak doradztwo prawne, ogólne konsultacje, sporządzanie opinii, przygotowanie projektów umów, redagowanie różnego rodzaju pism, mogą być wykonywane również przez osoby niebędące adwokatami ani radcami prawnymi, w formie spółki kapitałowej na zasadach swobody działalności gospodarczej²⁸. Świadczenie doradztwa prawnego nie zostało dotychczas w żaden sposób uregulowane, co ma bezpośredni wpływ na konkurencję w tej branży. Brak ustawowego zdefiniowania pojęcia „usługi prawne” oraz zapewnienia możliwości świadczenia tych usług wyłącznie przez osoby z odpowiednimi uprawnieniami powoduje niedostateczność

23 Zob. wyrok Federalnego Sądu Najwyższego (Bundesgericht) z 7.09.2012 r., BGE 138 II 440.

24 Loi n°90-1258 du 31 décembre 1990.

25 *Analiza prawno-porównawcza ustroju...*

26 B. Soltys, *Niekonstytucyjność art. 8...*

27 Postanowienie SN z 28.02.2008 r. (III CSK 245/07).

28 Swoje stanowisko przedstawił również TK w wyroku z 26.11.2003 r. (SK 22/02).

ochrony zawodu adwokata (i radcy prawnego)²⁹ oraz stwarza zagrożenie dla obrotu gospodarczego, prowadząc do nietransparentności rynku prawniczego. Należy uznać, że omawiany zakaz nie tylko nie chroni ważnego interesu publicznego, ale także prowadzi do dezorientacji klientów, co może spowodować obniżenie zaufania do regulowanych ustawowo zawodów prawniczych.

V. WYBRANE ARGUMENTY ZA I PRZECIW

Zamknięty katalog form organizacyjnoprawnych umożliwia wybór w ramach swobody wykonywania działalności gospodarczej, który ustawowo ogranicza się do wykonywania zawodu w ramach indywidualnej kancelarii, na podstawie umowy spółki cywilnej lub w spółkach osobowych, takich jak spółka jawna, partnerska, komandytowa i komandytowo-akcyjna, z zastrzeżeniem wskazanych w ustawie ograniczeń podmiotowych, co do współników spółki, i przedmiotowych, co do zakresu jej działalności. Dodatkowo radca prawny może świadczyć pomoc prawną w ramach stosunku pracy lub na podstawie umowy cywilnoprawnej. Szczególnie interesującą formą wykonywania zawodu jest zespół adwokacki, będący uspołecznioną jednostką organizacyjną, wyposażoną przez ustawę w osobowość prawną³⁰. Stanowi to pewną niekonsekwencję ustawodawcy, z uwagi na dopuszczenie formy wykonywania zawodu adwokata w jednostce organizacyjnej wyposażonej w osobowość prawną, która to cecha upodabnia zespół do spółek kapitałowych prawa handlowego, w szczególności w kwestii odpowiedzialności. Sąd Najwyższy w uchwale z 11.03.1988 r.³¹ wyraził stanowisko, że „za szkodę spowodowaną klientowi uchybieniem adwokata – członka zespołu adwokackiego powinno się starannie działać przy wykonywaniu zlecenia udzielenia pomocy prawnej, ponosi odpowiedzialność tylko zespół adwokacki”. W przeciwieństwie do współników spółek kapitałowych, zespół nie prowadzi przedsiębiorstwa, a jego członkowie nie wnoszą żadnych wkładów³². Taka konstrukcja prawna zespołu adwokackiego kreuje brak dostatecznego zabezpieczenia interesów klientów w porównaniu do spółek kapitałowych, które dzięki kapitałowi zakładowemu zdają się zapewniać większą gwarancję ochrony wierzycieli. Konsekwentne działanie ustawodawcy wymagałoby uwzględnienia spółek kapitałowych jako jednej z dopuszczalnych form wykonywania zawodu. Ponadto należy zaznaczyć, że ustawodawca dopuszcza w katalogu form prowadzenia działalności przez adwokata i radcę prawnego wykorzystanie spółki kapitałowo-akcyjnej, która łączy jednocześnie cechy osobowe i kapitałowe,

29 Uchwała Nr 20 Krajowego Zjazdu Adwokatury z 17.09.2021 r. w sprawie ochrony zawodu adwokata.

30 Więcej na ten temat K. Knoppek, *Charakter prawny zespołu adwokackiego oraz jego rola w postępowaniu cywilnym*, „Palestra” 1977, t. 21, nr 6 (234).

31 Uchwała SN z 11.03.1988 r. (III CZP 12/88).

32 S. Garlicki, *Charakter prawny zespołu adwokackiego i stosunku łączącego adwokata z zespołem*, „Palestra” 1964/4(76).

na przykład występowanie organów i kapitału zakładowego czy uzależnienie uczestnictwa w spółce od posiadanych akcji.

Przeciwnicy zniesienia zakazu wskazują na problem braku osobistej odpowiedzialności adwokata czy radcy prawnego za usługi wykonywane w ramach spółki kapitałowej. Tę trudność jednak napotykać również funkcjonujące już prawnicze spółki osobowe, w których nierzadko pomoc prawna świadczona jest przez wieloosobowy zespół, którego członkowie dzielą się poszczególnymi zadaniami, takimi jak przygotowanie pism, analiza dokumentów czy reprezentacja w sądzie. Rozdzielenie zadań pomiędzy poszczególnych członków zespołu prowadzi do rozproszenia odpowiedzialności osobistej na skupioną odpowiedzialność zespołu, co znacznie utrudnia ustalenie indywidualnej odpowiedzialności konkretnego prawnika. Taka praktyka prawdopodobnie miałaby również zastosowanie w spółkach kapitałowych, które z pewnością mogłyby zajmować się sprawami wymagającymi wspólnej pracy adwokatów i radców prawnych w ramach wyspecjalizowanego w danej gałęzi prawa zespołu. Tak więc na podstawie obowiązujących regulacji prawnych, zawartych w Kodeksie spółek handlowych³³, istotną różnicą między spółkami osobowymi a kapitałowymi jest odpowiedzialność. Różnica ta ma charakter rozmyty, z uwagi na konstrukcję ograniczeń odpowiedzialności w spółce partnerskiej, komandytowej i komandytowo-akcyjnej. Odpowiedzialność ograniczona w spółkach kapitałowych nie powinna stanowić argumentu naruszenia istoty zawodu adwokata i radcy prawnego, co potwierdza również ustawy, osobisty obowiązek ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności zawodowych adwokata i radcy prawnego, zapewniający zaspokojenie ewentualnych roszczeń. Osobisty charakter usługi adwokackiej czy radcowskiej nie wyklucza konstrukcji spółki kapitałowej, potencjalne regulacje prawne mogłyby jednak wprowadzić szczególne modyfikacje do ogólnych zasad, zawartych w k.s.h.

W celu zabezpieczenia sytuacji konfliktu interesów między wspólnikami spółki kapitałowej podnosi się postulat dodatkowego wymogu w sferze ograniczeń podmiotowych takiej spółki, polegającego na ograniczeniu objęcia większości udziałów bądź akcji wyłącznie przez przedstawicieli zawodu adwokata i radcy prawnego. Ochrona interesów klientów oraz wykonywanie zawodu zgodnie z zasadami etyki, w szczególności obowiązku dochowania tajemnicy zawodowej³⁴, wymaga zbadania również zasadności wprowadzenia wymogu w zakresie organów prawniczych spółek kapitałowych, w których składzie występowałiby wyłącznie adwokaci i radcowie prawni, będący wspólnikami spółki. Takie rozwiązanie umożliwiłoby faktyczny wpływ i maksymalną kontrolę nad działalnością spółki, aby była spójna z deontologią prawniczą

33 Ustawa z 15.09.2000 r. Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 18), dalej: k.s.h.

34 O tajemnicy adwokackiej stanowi art. 6 ustawy – Prawo o adwokaturze oraz § 19 Kodeksu Etyki Adwokackiej, o tajemnicy zawodowej radcy prawnego – art. 3 ustawy o radcach prawnych oraz art. 15 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego.

i prowadziła do uniknięcia ewentualnego konfliktu interesów. Zniesienie zakazu prowadzenia działalności przez adwokata i radcę prawnego w ramach spółek kapitałowych wymaga zastosowania szczególnych rozwiązań, zgodnych z zasadami wykonywania tych wolnych zawodów prawniczych oraz takich, które pozwoliłyby w najpełniejszy sposób zabezpieczyć interesy reprezentowanych klientów.

Ze względu na charakterystyczny cel spółek kapitałowych, jakim jest maksymalizacja zysku, pojawia się wątpliwość co do podstawowej motywacji wspólników spółki, jaką powinna być potrzeba niesienia pomocy. Ten konflikt moralny pojawia się nie tylko w dyskusji o dopuszczalności prawniczych spółek kapitałowych, ale istnieje od dawna w środowisku prawniczym, niezależnie od wybranej formy wykonywania zawodu. Dylemat między chęcią zysku a starannym działaniem przy udzielaniu pomocy prawnej powinien być rozstrzygany na płaszczyźnie posiadania moralnie słuszných przekonań i postępowania zgodnie z nimi, bowiem w obecnych czasach nikt nie widzi nic złego w pobieraniu zapłaty za wysiłek włożony w wykonaną pracę. Komentarza wymaga również ewolucja podejścia społeczeństwa do usług prawniczych, które dawniej postrzegało tradycyjne wolne zawody jako działające bezinteresownie i altruistycznie, natomiast obecnie pomoc prawna traktowana jest w realiach rynkowych jako usługa, co oznacza, że nabywca jest świadomy odpłatności tej usługi, a w zamian oczekuje efektywności i profesjonalizmu. Przedstawiciele zawodów adwokata i radcy prawnego wyróżnia legitymowanie się specjalistyczną wiedzą, umiejętnościami i kompetencjami oraz stosowanie się do Kodeksu etyki zawodowej. To te czynniki gwarantują klientom profesjonalizm, rzetelność i jakość usług prawniczych, a nie forma organizacyjnoprawna wykonywanej działalności.

Prawnicze spółki kapitałowe mogą stanowić pionierską płaszczyznę do rozwoju działalności prawniczej poprzez zaangażowanie inwestycyjne, zwłaszcza w obszarze nowych technologii. Wdrożenie profesjonalnych systemów zarządzania, wyspecjalizowanych systemów IT, zajmujących się nowymi metodami przetwarzania i analizowania danych, oraz wykorzystanie sztucznej inteligencji w pracy prawnika stanowią jedynie kilka przykładów działań, które mogłyby przyczynić się do osiągnięcia sukcesów w dziedzinie technologii stosowanych w usługach prawniczych. W kontekście ewentualnego wprowadzenia prawniczych spółek kapitałowych konieczne jest podejście przyszłościowe i nowatorskie, aby nie pozostać w tyle dynamicznie rozwijającego się świata. Ponadto kapitał ułatwiłby podejmowanie się spraw o charakterze interdyscyplinarnym, wymagających większego nakładu pracy i organizacji oraz współpracy nie tylko osób z branży prawniczej. Taka forma wykonywania zawodu adwokata i radcy prawnego mogłaby efektywnie reagować na współczesne wyzwania rynkowe poprzez kompleksowe i innowacyjne podejście, wspierane pozyskiwaniem znaczących środków na inwestycje, na przykład w nowe rozwiązania technologiczne, które mogłyby usprawnić i przyspieszyć świadczenie usług prawniczych oraz przyczynić się do

rozwoju nowoczesnych metod rozwiązywania sporów. Co więcej, kancelaria prawna działająca jako spółka kapitałowa mogłaby wpłynąć na szybszy rozwój i poszerzenie zakresu terytorialnego świadczonych usług w obszarze jej specjalizacji. Biznesowe podejście do rozwoju kancelarii jako przedsiębiorstwa miałyby pozytywny wpływ zarówno na profesjonalizm zarządzania, jak i jakość świadczonych usług prawnych.

VI. PODSUMOWANIE

Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że w obliczu warunków współczesnego obrotu gospodarczego reglamentacja działalności zawodowej adwokata i radcy prawnego wymaga przede wszystkim zachowania proporcji między stopniem ingerencji w konstytucyjne wolności i prawa a interesem publicznym. Należy przyznać, że świadczenie usług prawniczych przez adwokata i radcę prawnego jako przedsiębiorcę, prowadzącego kancelarię prawną, bez względu na wybraną formę organizacyjnoprawną, jest integralną częścią biznesu i rynku. Taka interpretacja działalności implikuje stwierdzenie, że adwokaci i radcowie prawni, będąc korporacyjne regulowanymi przedstawicielami zawodów zaufania publicznego, świadczą pomoc prawną na równych standardach z innymi przedsiębiorcami z innych branż, a ich usługi weryfikowane są przez klientów, których oczekiwania, w obecnych realiach rynkowych, znacząco różnią się od tych sprzed dwudziestu lat. Postulat zmian legislacyjnych, które dopuszczałyby zakładanie prawniczych spółek kapitałowych, należy uznać za słuszny i konieczny, w celu zgodności z konstytucyjnymi gwarancjami ochrony wolności prowadzenia działalności gospodarczej, dyrektywy usługowej i równego traktowania podmiotów.

Nie ma więc racjonalnego powodu, aby nie rozszerzyć obecnie zamkniętego katalogu form wykonywania zawodu adwokata i radcy prawnego na spółki kapitałowe. Rozpowszechnienie usług doradztwa prawnego i biznesowego, świadczonych przez szeroko rozumianą branżę finansową, consultingową czy outsourcingową, sprawia, że prawnicy nie tylko konkurują już między sobą, lecz również z innymi podmiotami, które mogą swobodnie świadczyć swoje usługi. Prawnicze spółki kapitałowe mogą stanowić kluczowy czynnik osiągnięcia sukcesu dla niektórych adwokatów i radców prawnych, umożliwiając rozwój i ekspansję działalności na szersze terytorium oraz równą konkurencję z innymi podmiotami gospodarczymi w branży usług prawniczych, zarówno w kraju, jak i za granicą.

Zakaz wykonywania zawodu adwokata i radcy prawnego w formie spółek kapitałowych nie tylko budzi wątpliwości co do jego konstytucyjności, ale także stwarza sygnalizowane nierówności wśród branży prawniczej o charakterze dyskryminacyjnym, co przyczynia się do nietransparentności rynku oraz uniemożliwia równą konkurencję. Właściwa interpretacja konstytucyjnej wolności gospodarczej powinna pozostawiać

wyбір przedstawicielom zawodu adwokata i radcy prawnego co do formy organizacyjnoprawnej prowadzenia działalności. Zakaz wydaje się być niezasadny z uwagi na możliwość wprowadzenia rozwiązań prawnych, które skutecznie zabezpieczyłyby interes zarówno klienta, jak i wspólników spółki. Rozwiązaniem sporu toczącego się między zwolennikami i przeciwnikami prawniczych spółek kapitałowych jest postulat szczegółowej regulacji spółek w ustawach regulujących zawód adwokata i radcy prawnego jako *lex specialis*, co modyfikowałoby ogólne zasady k.s.h., stosowanego jako *lex generalis*³⁵. W ślad regulacji francuskiej możliwa byłaby również propozycja uregulowania zbioru form spółek kapitałowych w odrębnej ustawie, która w sposób szczegółowy zawierałaby unormowania dotyczące odpowiedzialności czy odpowiedniego stopnia parytetu adwokatów i radców prawnych w organach spółki. Taka zmiana w krajowym porządku prawnym przyczyniłaby się do ustandaryzowania polskiej kultury prawnej do obecnie funkcjonującej już w Europie dopuszczalności wykonywania zawodu prawnika z tytułem zawodowym w ramach spółek kapitałowych, oraz stworzenia możliwości rozwoju działalności gospodarczej na szerszą skalę przez adwokatów i radców prawnych w ramach świadczonej pomocy prawnej.

W trwającej dyskusji na temat prawniczych spółek kapitałowych samorządy zawodowe powinny przede wszystkim wziąć pod uwagę rozwój nowych technologii i informatyzacji społeczeństwa, trendy na rynku, z którymi obecnie muszą mierzyć się prawnicy, oraz zagraniczne rozwiązania legislacyjne. Istotne jest także uwzględnienie ewolucji klienta i jego podejścia do pomocy prawnej, które w dzisiejszych czasach nie powinno stanowić argumentu za pozostawieniem obecnej regulacji. Zmian tych nie należy traktować jako sprzecznych z istotą zawodu adwokata i radcy prawnego, bowiem istnieje konieczność uelastycznienia i unowocześnienia rozwiązań dotyczących praktyki prawniczej w obliczu rosnących wymagań technologicznych oraz globalizacji rynku prawniczego. Należy jednak podkreślić, że nie każdy adwokat czy radca prawny odnajdzie szansę rozwoju w formie spółki kapitałowej, w szczególności prawnicy działający z mniejszych ośrodkach miejskich, niemniej jednak usługi prawnicze należy rozpatrywać w sposób holistyczny i wielowarstwowy, uwzględniając zróżnicowanie świadczonych usług pod względem odbiorców, modeli i obszaru specjalizacji. Takie rozwiązanie zdecydowanie urozmaiciłoby wykonywanie zawodu adwokata i radcy prawnego, jak i spełniałoby oczekiwania środowiska prawniczego dotyczące poszerzenia możliwości zdobywania rynku oraz zharmonizowałoby standardy kultury prawnej w tym obszarze z unormowaniami europejskimi.

35 P. Lewandowski, *O wykonywaniu zawodu adwokata...*

Michalina Kruszyńska

autorka jest studentką IV roku prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego, aktualnie odbywającą semestr na Uniwersytecie w Bergen w Norwegii. Związana ze Studencką Poradnią Prawną UG, gdzie obecnie pełni funkcję Koordynatorki Sekcji Prawa Pracy

The author is a fourth-year student of Master's law studies at the Faculty of Law and Administration of the university of Gdańsk (UG), currently spending a semester at the University of Bergen in Norway. Associated with the UG Student Legal Clinic, where she acts as the Coordinator of the Labour Law Section

ABSTRACT

Keywords: *legal corporate entities (companies), legal form of professional practice, restriction of economic freedom, regulation of legal practice*

The use of legal corporate entities as an innovative form of practicing the professions of advocates and attorneys at law

The current Polish legal framework imposes restrictions on the choice of forms of professional practice for advocates and attorneys at law. This article examines the rationale behind the prohibition of advocates and attorneys at law establishing companies, assessing its proportionality, necessity, and compliance with the law. The author argues that allowing these two professions to set up companies could enhance growth and competitiveness, in view of the growing competition from unregulated legal consultancies and foreign corporate law firms. The article proposes a detailed regulatory approach that harmonizes economic freedom, professional practice, and market dynamics.

Bibliografia

Analiza prawno-porównawcza ustroju korporacyjnego wolnych zawodów prawniczych oraz rynku usług prawniczych w wybranych państwach, w kontekście regulacji i rynku w Polsce z uwzględnieniem dostępności obywateli do tych usług, red. M. Masiór, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2018

Garlicki Stanisław, *Charakter prawny zespołu adwokackiego i stosunku łączącego adwokata z zespołem*, „Palestra” 1964/4(76)

Knoppek Krzysztof, *Charakter prawny zespołu adwokackiego oraz jego rola w postępowaniu cywilnym*, „Palestra” 1977, t. 21, nr 6 (234)

- Lewandowski Paweł**, *O wykonywaniu zawodu adwokata w formie spółki kapitałowej*, „Palestra” 2016/12
- Sołtys Bogusław**, *Działalność prawnicza w świetle ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo Przedsiębiorców*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2019/4(21)
- Sołtys Bogusław**, *Formy organizacyjnoprawne świadczenia usług prawniczych i ich ograniczenia w prawie polskim*, „Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego”, seria e-Monografie nr 100, Wrocław 2017
- Sołtys Bogusław**, *Niekonstytucyjność art. 8 ustawy o radcach prawnych*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2019/1(18)
- Sołtys Bogusław**, *Prawnicze Spółki Kapitałowe (w:) Kodeks spółek handlowych po dziesięciu latach*, red. J. Frąckowiak, „Acta Universitatis Wratislaviensis 2013”
- Sołtys Bogusław**, *Uczestnictwo w spółkach kapitałowych jako forma wykonywania zawodu radcy prawnego*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2022/2(31)
- Studziński Wojciech**, *Czas na zmiany? Argumenty za adwokackimi spółkami kapitałowymi i przeciw nim (cz.1)*, „Palestra” 2016/10
- Studziński Wojciech**, *Czas na zmiany? Argumenty za adwokackimi spółkami kapitałowymi i przeciw nim (cz.2)*, „Palestra” 2016/11